

PRAHA NEZNÁMÁ V

Petr Ryska

PROCHÁZKY
PO NETRADIČNÍCH
MÍSTECH
A ZÁKOUTÍCH

TRADIČNÍ

HOLIČSTVÍ

SVOBODA

Grada Publishing

PRAHA NEZNÁMÁ V

Petr Ryska

PROCHÁZKY
PO NETRADIČNÍCH
MÍSTECH
A ZÁKOUTÍCH

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

*Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné
či elektronické knihy nesmí být reprodukována
a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě
bez předchozího písemného souhlasu nakladatele.
Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.*

Petr Ryska

PRAHA NEZNÁMÁ V

Vydala Grada Publishing, a.s.
U Průhonu 22, Praha 7
obchod@grada.cz, www.grada.cz
tel.: +420 234 264 401
jako svou 8267. publikaci

Odpovědná redaktorka Eva Škrabalová
Sazba a grafická úprava Martin Dubský
Jazyková korektura Filip Klega
Fotografie na obálce Martin Dubský
Fotografie v textu z archivu autora
a obyvatel hl. m. Prahy,
není-li uvedeno jinak

Počet stran 232
První vydání, Praha 2021
Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod

© Grada Publishing, a.s., 2021
Cover Design © Grada Publishing, a.s., 2021

ISBN 978–80–271–4575–1 (pdf)
ISBN 978–80–271–1215–9 (print)

OBSAH

ÚVODNÍ SLOVO 7

Haštalská čtvrť 9

Největší pražská vilová čtvrť Hanspaulka 66
SEZNÁMENÍ S HANSPAULKOU 71
HANSPAULKA LÍDY BAAROVÉ 73
HANSPAULKA VLASTY BURIANA 95

Staré Stodůlky 124

Prvorepublikové sídliště Zelená liška 155

Čtvrť mnoha tváří Lysolaje 190

JMENNÝ REJSTŘÍK 224

REJSTŘÍK MÍSTNÍCH NÁZVŮ 226

LITERATURA 230

Poděkování

Rád bych poděkoval své rodině za podporu při tvorbě této knihy. Zvláštní poděkování bych chtěl vyslovit paní Petře Beran-Cimburkové za poskytnutí mnoha informací, fotografií a ukázkou bytu na Zelené lišce. Zároveň mé velké díky patří paní Kateřině Helikarové za fotografie z její diplomové práce. Městské části Praha-Lysolaje děkuji za poskytnutí zajímavých podkladů k plastice *V kostech nosorožce srstnatého*. Moje osobní poděkování bych chtěl věnovat paní Evě Škrabalové z nakladatelství Grada, jež mi pomohla svým nevšedním úsilím při získávání dobových materiálů.

ÚVODNÍ SLOVO

Milí čtenáři,

jsem moc rád, že po delší odmlce Vám mohu nabídnout nové, v pořadí již páté pokračování knižní řady Praha neznámá. Také tentokrát se podíváme do různorodých pražských čtvrtí s rozdílným charakterem a atmosférou.

V tomto díle prozkoumáme celkem pět čtvrtí na šesti vycházkových trasách.

V první kapitole se ponoříme do tajuplné Haštalské čtvrti spojené s Foglarovými Stínadly, kde i dnes objevíme množství podivných vzkazů nových Vontů. Projdeme se zmiřelými historickými uličkami v klášterních zahradách a nezapomeneme ani na asanaci čtvrti Na Františku.

V druhé kapitole si vezmeme velký krajíc na ukousnutí. Čeká nás totiž největší pražská vilová čtvrť Hanspaulka. V úvodu se seznámíme s její historií a pak už na nás budou čekat hned dvě trasy vycházek.

Nejdříve se vydáme na průzkum severní části Hanspaulky se stejnojmenným zámečkem. Nejvýznamnější architekturou na této vycházce je vila Lídy Baarové, podle níž se tato trasa také nazývá.

Druhá trasa je pojmenována podle nejslavnější zde bydlící celebrity Vlasty Buriana a prochází rozsáhlým územím jižní části Hanspaulky, od bývalého slavného hostince Houtyš až dolů do Dejvic na Santinku.

Třetí kapitola knihy nás zavede do jedné ze dvou vesnických památkových rezervací v Praze – starých Stodůlek –, v nichž se skrývá zachovaný vzácný soubor lidové architektury.

Ve čtvrté kapitole poznáme nejstarší – ještě prvorepublikové – sídliště na Zelené lišce, kde budeme překvapeni nevšední architekturou zdejších malobytových domů s dlouhými pavlačemi.

V páté kapitole se vydáme do čtvrti mnoha tváří Lysolaj, kde objevíme nejen velké venkovské usedlosti, ale i Zázračný pramen v ústí skalnatého kařonu a biotop, v jehož chladivé vodě se v letním parnu můžeme osvěžit. Milovníci sochařství tu navíc najdou galerii pod širým nebem.

Přeji vám, vážení čtenáři, krásné prožitky při vycházkách a procítění genia loci každé neopakovatelné čtvrti. Jsem myšlenkami s vámi.

Váš Petr Ryska

V Praze dne 24. června léta Páně 2021

Haštalská čtvrť

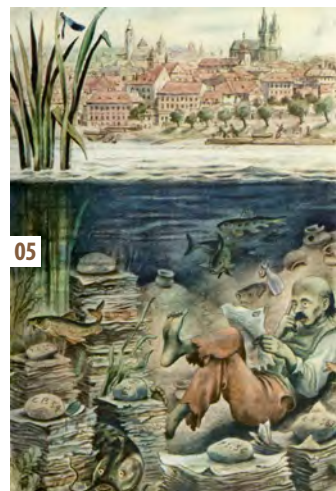
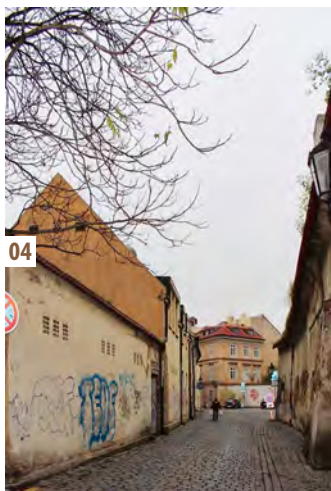
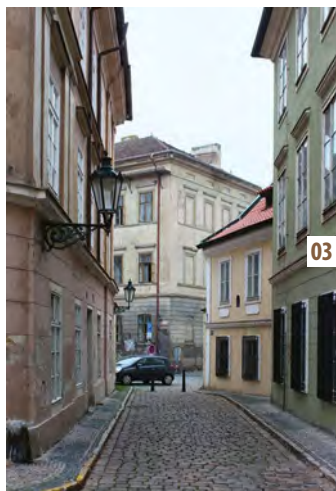

Na Starém Městě nám již nezůstalo mnoho končin, které nejsou doslova zaplaveny turisty. Jednou z mála je Haštalská čtvrť, kterou se právě chystáme prozkoumat. Říká se jí též Anežská nebo Na Františku. Mezi Pařížskou a Dlouhou třídou se nachází oblast charakterizovaná výnosnými eklektickými činžáky, jež se objevily po asanaci z přelomu 19. a 20. století. Původní klikaté uličky byly nahrazeny ulicemi bez ducha a bez života jako jsou Bílkova, Dušní, Elišky Krásnohorské. Pak se vydáme směrem ke kostelu svatého Haštala a jsme opravdu překvapeni. Před námi se objevuje čtvrtička plná starobylých zákoutí, s podivně zakroucenými uličkami a průchody (02). Navíc je uprostřed velký klášter a mnoho turistů sem nezabloudí. Domky jsou většinou nízké a venkovského rázu, však se také nacházíme na bývalé periferii blízko nábreží. Není divu, že tato čtvrť byla zřejmě jednou z hlavních inspirací Jaroslava Foglara pro jeho Stínadla (03, 04). Čtvrť Na Františku si vůbec oblíbilo mnoho spisovatelů. Géza Včelička tady prožil dětství a vzpomíná na tvrdý život zdejšího chudého, ale hrdého obyvatelstva a drsných klukovských part. Karel Hynek Mácha ve své povídce

Márinka navštěvuje zdejší čtvrť a zachycuje chování místních uličnických band. František Langer v knížce *Pražské legendy* v těchto místech do vltavských vod umísťuje jednoho ze tří slavných vodníků, a sice pana Jindřicha (05).

- 01 Čtvrť nezatají své propojení s Vonty
- 02 Zapomenutá Haštalská čtvrť
- 03 Stínadelské genius loci...
- 04 ... se zde dalo velmi dobře procítit ještě v roce 2013
- 05 Vodník pan Jindřich na Františku (Zdroj: František Langer, *Pražské legendy*, ilustrace Cyril Bouda, str. 33)

1 dům, palác, objekt
— hlavní trasa vycházky
9 vedlejší trasa vycházky
větší celek, oblast

0 25 50 75

- 1 Zastávky MHD Dlouhá třída
- 2 Revoluční ulice by podle některých indicí mohla být onou románovou Rozdělovací třídou mezi Stínadly a Druhou stranou
- 3 U Tří jetelových lístků
- 4 Spolkový a kancelářský dům č. 731/20
- 5 Kostel svatého Haštala (obr. 02, 08)
- 6 Modrý dům (obr. 07)
- 7 Bydliště architekta Bayera
- 8 Gotická cihelná zeď (obr. 20, 28, 29)
- 9 Ulička Ve Stínadlech (obr. 09, 20–27, 85)
- 10 Škola svatého Haštala (obr. 29–31)
- 11 Fara svatého Haštala (obr. 30–32)
- 12 Dům U Zelené mřížky (obr. 33–36)
- 13 Dům U Modré boty
- 14 Dětské hřiště s pitkern (obr. 38)
- 15 Dům Rásovnka (obr. 39)
- 16 Starý špitál (obr. 02, 40, 42)
- 17 Kostnice (obr. 02, 41, 42)
- 18 Dům U Křikavů (obr. 43)
- 19 Rasovna (obr. 45)
- 20 Stará sanatoria (obr. 46)
- 21 Dům U Roubíčků
- 22 Ministerstvo průmyslu a obchodu (obr. 49, 50, 63)
- 23 Areal kláštera svaté Anežky České (obr. 17, 18, 49, 50–71)
- 24 Malebné starobylé domky zbourané většinou v 50. až 70. letech 20. století (obr. 56, 58, 61)
- 25 Dům U Černé růže, též U Černé ruky (obr. 72–74)
- 26 Nejmenší dům v Praze (obr. 75)
- 27 Dům U Červeného kola (obr. 76)
- 28 Dům U Kulichů (obr. 77)
- 29 Obecní dvůr (obr. 78–83, 87)
- 30 Rodný dům Josefa Mánesa (obr. 88–90)
- 31 Dům U Cenzorů (obr. 14, 91–93)
- 32 Dům U Zelené zahrady (obr. 94, 95)
- 33 Kozí plácek
- 34 Dvůrek domu č. 795/1 (obr. 96–100)
- 35 Rozdílná uliční úroveň (obr. 86, 102–104, 106)
- 36 Malebné starobylé domky zbourané mezi rokem 1945 až 70. léty 20. století (obr. 107)
- 37 Bývalá Vrabčírna (obr. 105, 106)
- 38 Bývalá Mysí díra (obr. 107)
- 39 Areal kláštera milosrdných bratří (obr. 108), nemocnice Na Františku
- 40 Kostel svatého Šimona a Judy (obr. 110, 111)
- 41 Zastávky MHD Právnická fakulta

(Zdroj: mapy.cz)

06

My se nyní ponoříme do uliček svébytné čtvrti, k čemuž nám pomůže mapka.

Na naši vycházku se můžeme vydat ze zastávky tramvaje Dlouhá třída ve směru Náměstí Republiky, kdy kousek před námi po pravé straně uvidíme průchod skrz dům č. 763/15, jímž projdeme do Hradební ulice.

V ní se mírně vlevo před námi otevírá jícen dalšího průchodu v domě č. 727/1, zvaného U Tří jetelových lístků. Dům je novostavbou z roku 1927. Po levé straně sice zahlédneme cosi, co se může jevit jako historický starobylý dům, ale je to pouhá kopie barokní fasády původního domu, který zde kdysi stával. Novostavba byla pojata jako komplex obchodní banky a obytného domu se zábavním podnikem a restaurací. To vše bývalo ukryto v labyrintu pasáží, do kterého nyní vstupujeme. Ve dvoraně zakryté funkcionalistickým stropem potkáme na místě

prvorepublikového zábavního podniku Divadlo v Dlouhé. Za ním obloukem pasáže pokračujeme vpravo a vynoříme se v Haštalské ulici na okraji stejnojmenné čtvrtě. Uličkou se vydáme vlevo, po pravé straně míjíme historické, většinou klasicistní domy (06).

Vlevo po chvíli uvidíme spolkový a kancelářský dům č. 731/20 značně ustupující dozadu z uliční čáry. Proč to? Za první republiky se totiž, kromě přehršle pozitivních nápadů, objevily i značně podivné návrhy, a sice rozšiřování ulic ve vnitřní Praze včetně historického centra. Tudíž se v regulačním plánu nakreslila nová uliční čára a starobylé domy se postupně bouraly a nové se stavěly již se záměrem vzniku širokých ulic. Samozřejmě málokde se podařilo takto rozšířit celou ulici, jsou známy jen dva případy – Revoluční ulice a Vinohradská v úseku od Radhoštské po Floru. Všude jinde po této koncepci zůstaly jen takzvané zuby. Před jedním z nich právě

stojíme. Je v ní umístěn spolkový a kancelářský dům z roku 1928, v němž se opět, jak bylo za první republiky zvykem, nacházela spousta služeb. Našli bychom zde biograf Roxy, tělocvičnu, přednáškový sál a jídelnu.

Za okamžik se ocitáme v centru prozkoumávané čtvrti, na Haštalském náměstí, jemuž vévodí stejnojmenný kostel, a okolní uličky se sem paprskovitě sbíhají. Tudy procházela historická obchodní stezka směřující z Klárova, kde byl brod přes Vltavu, zhruba Šírokovou a Haštalskou ulicí a dále do Petrské čtvrti. Tato stezka tu existovala již před vznikem Starého Města pražského. V oněch pradávných dobách zde také stávala osada zvaná Újezd svatého Haštala. Náměstí vzniklo v roce 1832 zrušením bývalého hřbitova.

Pokračujeme rovně Haštalskou. Dojdeme až k raně baroknímu domu č. 750/10 s klasicistní fasádou z konce 18. století. Dům se nazývá Modrý, ačkoliv je dnes jeho fasáda obarvena žlutě. Ve dvoře domu se nalézají zajímavé pavlače, podepřené robustními pilíři. Na severním a východním dvorním křídle jejich malebnost dotváří zděné zábradlí s oválnými otvory (07). Klasicistní pavlač na západním a jižním křídle má zřejmě kvůli zvýšení pestrosti pro změnu zábradlí kovové, ale jednotlivé pruty jsou pro zachování souladu rovněž propojené ovály.

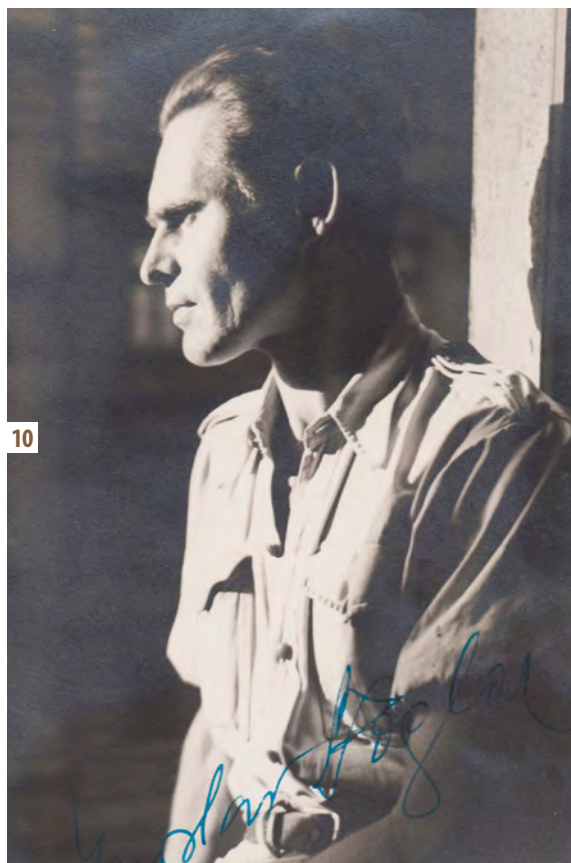
Na rohu Haštalské s Rámovou uličkou končí historický blok a před námi začíná „moderní“ poasanační zástavba. Ostrý zlom je vidět zejména v Rámové uličce, kde po levici je to stále křivolaká původní ulička, po pravé straně však rovná řada bezduchých činžáků. Do těchto končin samozřejmě raději nepůjdeme a vydáme se vpravo kolem náměstí.

Haštalskému náměstí neboli náměstí u svatého Haštala vévodí stejnojmenný kostel s bohatou historií (08), neboť jeho předchůdcem tu byl už před rokem 1234 kostel románský, významný svou polohou na staré obchodní cestě. Gotická novostavba pak vznikla ve 14. století postupnou přestavbou románské stavby. V té době již tu byla

i fara, škola a hřbitov, kde prý snad mohl být pohřbený kat Jan Mydlář. Dnes si to bohužel nemůžeme ověřit, hřbitov tady už dávno není. Svatý Haštal má celkem čtyři lodě. Boční lodě jsou gotické. Nejpozoruhodnější je dvoulodní severní část kostela ze třetí čtvrtiny 14. století. Se štíhlými pilíři a subtilními gotickými žebry se řadí mezi nejušlechtlejší architekturu v celých Čechách. Kostel potom zažil hodně útrap a následných oprav – byl poškozený v husitských bouřích a hned po nich ho zasáhla povodeň. V roce 1689 při ničujícím požáru Židovského a severní části Starého Města vyhořel. V té době bylo Rakousko ve válce s Francií, proto se začalo říkat, že požár založili francouzští agenti, někteří byli i popraveni. Odtud i název požáru „francouzský“. Požár se někdy pokládá za největší uskutečněný teroristický útok na Prahu v celé její historii. Přitom vina Francouzů nebyla jednoznačně prokázána. Při požáru se zřítily kostelní věž i středověká klenba, ta byla při renovaci stavitelem Pavlem Ignácem Bayerem nahrazena raně barokními lunetami. Na obnovu věže došlo až v roce 1714. Poslední velkou opravu pak kostel zažil po nešťastné povodni v roce 2002, kdy se do něj dostala spodní voda. Objevila se teorie, že by zde měla být pohřbena svatá Anežka Česká. Její ostatky se však doposud nalézt nepodařilo.

Při obcházení kostela máme po levici modernistický činžovní dům č. 790/1 z roku 1915, jež nás až tak příliš nenadchne. Zajímavostí však je, že v původním domě, který tu předtím stával, bydlel nám již známý autor barokní přestavby protějšího kostela svátého Haštala Pavel Ignác Bayer, který do práce opravdu neměl daleko.

Hned za dalším činžákem nás překvapí úzká škvíra vedoucí vlevo. Nejedná se ale o škvíru, nýbrž o uličku Ve Stínadlech (09), jež toto pojmenování získala v roce 2007 jakožto připomínku příběhů Jaroslava Foglara (10). A proč zrovna zde, když samotná ulička ani není příliš starobylá a vznikla až zbouráním historických domů ve třicátých letech 20. století? Mnoho badatelů po stopách hrdinů knih

10

11

12

06 Historické domy v Haštalské ulici

07 Pavlače v Modrém domě

08 Kostel svátého Haštala

09 Ulička Ve Stínadlech

10 Jaroslav Foglar v roce 1942 (Zdroj: www.pamenaroda.cz)

11 Rychlé šípy zkoumají Vontskou historii

(Zdroj: Jaroslav Foglar, Marko Čermák – Stínadla se bouří)

12 Rychlé šípy při pátrání ve Stínadlech

(Zdroj: Jaroslav Foglar, Marko Čermák – Stínadla se bouří)

13 Tajemné stínadelské uličky...

14 ... a spoře osvětlená vrata domovních průjezdů

15 Stará židovská čtvrť před asanací

16 Pařížská třída po asanaci v roce 1924 (Zdroj: fotohistorie.cz)

a komiksů z Foglarova pera si klade již osmdesát let otázky – existuje někde místo, kde působily Rychlé šípy a Vontové či kde se nalézala Stínadla (11, 12)? Víme, že Foglarova Stínadla jsou starobylou čtvrtí plnou úzkých klikatých uliček, někdy slepých, tajuplných průchodů, dvorků, schodišť, trouchnivějících kostelů, průchozích domů, ohrad a zdí. To vše je za soumraku zahaleno podivným přítímím, jen slabě prosvětleným plaménky plynových lamp zhasínajících ve větru (13, 14).

Jaroslav Foglar otevřel kouzlo městského prostoru dětem, jež potom začaly více vnímat kouzlo starobyklých čtvrtí. Tím se jako velmi pozitivní faktor objevuje téma urbánní romantiky pro mladé generace i jejich zájem o památky. Vytvářejí se družiny chlapců, kteří v mnoha městech pátrají po Rychlých šípech v těch nejstarobylejších a nejtajemnějších čtvrtích. Sám Foglar nikdy místo

svých Stínadel neprozradil. Podle nejrůznějších náznaků a indicií se však lze po možných zdrojích inspirace pro fiktivní románová Stínadla dopátrat. Sám Foglar chodíval rád z Vinohrad dolů do historické starobylé zástavby, která ho svým geniem loci velmi lákala, na Staré Město a Malou Stranu. Obzvláště potom do Starého Města, kdy názvosloví jeho uliček v některých svých románech přímo používá. Ve staroměstských uličkách se konají i jeho městské hry pro mládež, první z nich v Haštalské čtvrti, ale později v Anenské čtvrti. Jaký mohl být důvod k této náhlé změně? Možná ten, že v Haštalské čtvrti bydleli chlapci z Františku, kteří si říkali Františkáni a byli mezi klukovskými partami ti nejdrsnější a nedovolovali cizím vetřelcům vniknout na jejich území. Ponořme se trochu do historie čtvrti, abychom zjistili, odkud se vzala nevráživost zdejších klukovských part.

V oblasti Haštalské čtvrti a starého židovského ghetta Josefova žili již v 19. století ti skutečně nejchudší obyvatelé Prahy v těch nejnuznějších příbytcích. Josefov přestává být po roce 1850 uzavřenou židovskou enklávou a bohatí Židé se odsud stěhují na lepší adresy – do moderních činžáků na Novém Městě nebo na nové rychle rostoucí předměstí Královské Vinohrady. Místo nich do starých zatuchlých a plesnivých domků bez kanalizace a se spoustou chorob přichází pražská chudina. Obyvatelé Josefova a Haštalské čtvrti měli v Praze obecně tu nejhorší pověst. Ta se týkala i zdejší mládeže. Pro mnohé vnější pozorovatele však stará židovská čtvrť, zvaná též pátá pražská čtvrť, měla nádech romantiky a starého zašlého světa v průchodech, úzkých uličkách, dvorečích a dřevěných pavlačích, uprostřed se starobylým tajemným hřbitovem (15). Místní kolorit dotvářelo obrovské množství nevěstinců, vetešnictví, zastaváren a chudých omšelých malých obchůdků. Zdejší katastrofální hygienická situace měla v roce 1893 za následek schválení asanačního zákona, kdy byly všechny starobylé domy vyvlastněny a včetně uliční sítě zbourány. Na jejich místě vyrostly honosné eklektické činžovní domy s výnosným nájemným a první pražská avenue – skvostná Pařížská třída (16). Čtvrť však ztratila své kouzlo, většina ulic, kromě Pařížské, již žádného genia loci nemá a působí unifikovaně a nezáživně. Stěhovat se sem pro změnu začali lidé zámožní.

Sám Jaroslav Foglar již starý Josefov nezažil. Ten byl smeten z povrchu zemského ještě před jeho narozením. Měl však možnost vidět obrovské množství historických fotografií a obrazů z doby před jeho zbouráním, kdy byl původní vzhled čtvrti pečlivě zdokumentován. Představu o nejtajuplnější a nejbizarnější pražské čtvrti tedy Foglar měl.

Po zbourání svých bídných příbytků v Josefově se mnozí z nejchudších přestěhovali právě do Haštalské čtvrti, ta se tak stala obydlením těch opravdu nejnuznějších, a spojená špatná pověst obou čtvrtí ulpěla na čtvrti Haštalské, nazývané též Na Františku. Ani

17

18

19

20

mládež nezůstala špatné pověsti nic dlužna. Podnikali různé dobrodružné výpravy, a protože neměli k dispozici žádný opuštěný kostel jako románoví Vontové, rozhodli se v roce 1885 prozkoumat kostel svatého Haštala, který byl normálně v provozu. Vtrousili se tam nenápadně v době Velikonoc a šmejdlili v bočních lodích a v truhlách. Při své činnosti si ale nevšimli, že přišel soumrak. Když se potom hrnuli ke dveřím kostela, bylo již zavřeno. Nemohli se však nikoho dobouchat, jelikož pršelo a nikdo je neslyšel. Tudíž se vydali do zvonice a jali se zvonit na zdejší zvon, čímž značně vyděsili okolní obyvatelstvo.

Obzvlášť ze zrušeného Anežského kláštera se v té době stalo celé město obývané chudinou. Budovy kláštera byly přestavěny na spoustu malých bytů o jedné komůrce, kde přežívaly rodiny s obrovským počtem dětí (17, 18). Do některých příbytků i zatékalo. O zdejších lidech se špatně mluvívalo, ve skutečnosti to však byli počestní a poctiví občané, jen neuvěřitelně chudí. Obyvatelé Františku cítili, že jimi celá Praha opovrhuje, a tak se i oni rozhodli opovrhovat všemi přespolečnými, obzvlášť však obyvateli té nejbližší čtvrti, která byla hned za hlavní třídou (dnešní Revoluční), a to lidmi z Petřské čtvrti. Od svých rodičů převzali tuto nenávisť i zdejší klukovské party, které začaly pořádat výpady k Peterákům. Zde můžeme rozpoznat onu románovou „Rozdělovací třídu“, kde na jedné straně byla Stínadla a za tramvajovou tratí pak Druhá strana. Kluci z Františku (19) byli bojovní, nikdy nezradili své druhy a každý se jich bál. Nikoho cizího na svém území nestrpěli a chlapci z jiných čtvrtí se nikdy neodvážili na jejich území vstoupit. Se čtvrtí Na Františku měl Jaroslav Foglar možnost se od roku 1925 seznámit, když pracoval v blízkém papírenském velkoobchodu firmy Oskar Stein. Genius loci Anežského kláštera s okolím se tak zřejmě stal jednou z inspirací pro tvorbu jeho stínadelských románů.

Dokonce i dnes se zde dějí různé divné věci, jež naznačují, že Vontové odsud ještě úplně nevymizeli. Vstupujeme do jiného světa